

Nr 4.

Ankom till riksdagens kansli den 12 juni 1914 kl. 12 m.

Utlåtande i anledning av verkställd granskning av justitieombudsmannens ämbetsförvaltning.

Närvarande vid ärendets slutliga behandling: herrar Petersson i Lidingö villastad, Lindhagen, af Ekenstam,* Söderbergh, Trana, Stärner, greve Lagerbjelke, Alexanderson, Knut Larsson, Fagerlin, Pettersson i Bjälbo, Schotte, Persson i Norrköping, Olsson i See, Svensson i Saläng och Igel.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

För den enligt 42 § 2 mom. riksdagsordningen lagutskottet åliggande granskning av justitieombudsmannens ämbetsförvaltning hava båda kamrarna till utskottet hänvisat justitieombudsmannens vid innevarande riksdag avgivna ämbetsberättelse.

För ifrågavarande ändamål har utskottet från justitieombudsmans-expeditionen mottagit det diarium och det registratur, vilka under den hittills förflutna delen av innevarande år förts i nämnda expedition, varjämte på särskild begäran handlingarna rörande vissa av justitieombudsmannen handlagda ärenden hållits utskottet till handa.

Över den numera fullbordade granskningen av förenämnda handlingar får utskottet härmed avgiva utlåtande.

Ämbetsberättelsen, vilken avser tiden från början av innevarande år, upptager enligt vanlig ordning redogörelse för sådana mot ämbets- och tjänstemän för fel eller försummelse i ämbete eller tjänst anställda åtal, som under berörda tid blivit slutligen avgjorda eller åtminstone i en instans prövade.

Justitieombudsmannen redogör vidare i berättelsen för två av honom till Kungl. Maj:t gjorda framställningar angående förening av tingslag,

Bihang till senare riksdagens protokoll 1914. 9 saml. 4 häft. (Nr 4.)

nämligen den 27 februari 1914 i fråga om Vätö m. fl. härads domsaga och den 20 mars 1914 beträffande Nedan-Siljans domsaga.

En av justitieombudsmannen till första lagtima riksdagen under innevarande år gjord framställning om åtgärder för större skyndsamhet i fråga om inställande för häradsrätt av personer, som häktats för brott, blev i följd av riksdagsupplösningen ej föremål för nämnda riksdags behandling. Sedan justitieombudsmannen i föreliggande berättelse till den nu samlade riksdagen gjort enahanda framställning, kommer utskottet att över densamma framdeles avgiva utlåtande.

Enligt vad justitieombudsmannen för utskottet tillkännagivit, har någon ämbetsresa icke av honom företagits under den tid, berättelsen avser.

Berättelsen upptager vidare meddelande därom, att sedan början av senaste lagtima riksmöte någon förklaring av lag i den ordning, 19 § regeringsformen bestämmer, icke blivit av Kungl. Maj:t meddelad.

I bilagor, som vidfogats berättelsen, meddelas särskilda företeckningar *dels* över de av 1914 års första lagtima riksdag till Kungl. Maj:t avlätna skrivelser jämte anteckningar om de åtgärder, som under de fyra första månaderna av detta år vidtagits i anledning av samma skrivelser, *dels* över sådana i nyssberörda förteckning upptagna ärenden, som vid utgången av april månad 1914 i sin helhet eller till någon del icke hos Kungl. Maj:t förevarit till slutligt avgörande, *dels ock* över ärenden, som hos Kungl. Maj:t anhängiggjorts genom skrivelser från riksdagen före år 1914 men vid 1913 års slut varit i sin helhet eller till någon del oavgjorda, jämte uppgifter om den behandling, dessa ärenden undergått under de fyra första månaderna år 1914.

Vid granskningen av justitieombudsmannens ämbetsförvaltning har utskottet funnit två av justitieombudsmannen under innevarande år handlagda ärenden (nr 137 och 139 i ämbetsdiariet) vara av beskaffenhet att påkalla särskild uppmärksamhet. Av handlingarna i det ena av dessa ärenden inhämtas huvudsakligen följande: En person hade hos Konungens befallningshavande i Södermanlands län anhållit om Konungens befallningshavandes åtgärd i anledning därav att han vid särskilda tillfällen av ordföranden i Flens valnämnd förvägrats att avskrivna röstlängden för Flens valdistrikt. Sedan Konungens befallningshavande förklarat nämnda framställning innefatta ett ämne, varmed det icke tillkomme Konungens befallningshavande att taga befattning, hade klaganden, under förmälan att enligt hans åsikt Konungens befallningshavande vid meddelande av berörda beslut förfarit i strid med bestämmelserna i lagen om val till riksdagen den 26 maj 1909, an-

hållit om upplysning, huruvida justitieombudsmannen delade denna mening. Justitieombudsmannen förklarade i anledning härav, att enär justitieombudsmannen, på sätt klaganden antagit, icke ägde föra talan mot ordförande i valnämnd, samt Konungens befallningshavande icke kunde anses hava gjort sig skyldig till ämbetsfel uti ifrågavarande hänseende, funne justitieombudsmannen klagoskriften icke till någon åtgärd föranleda. — Ut i det andra här avsedda ärendet hade justitieombudsmannen mottagit en skrift, däri en klagande för den åtgärd, justitieombudsmannen kunde finna påkallad, uppgivit, att vallängden för Kumla socken i Örebro län, ehuru en offentlig handling, icke funnes tillgänglig i kommunalrummet eller hos kommunalnämndens ordförande, samt att klaganden ej heller kunnat erhålla visshet om var längden funnes förvarad, i följd varav klaganden saknade möjlighet att vinna kännedom, huruvida han ägde rösträtt vid riksdagsmannaval. Denna klagoskrift hade av justitieombudsmannen lämnats utan avseende.

Av vad i berörda fall förekommit och i övrigt kommit till utskottets kännedom finner utskottet framgå, att vallagens föreskrifter icke medföra erforderlig trygghet för att röstlängden jämväl under tid, då den icke skall enligt 28 § i nämnda lag hållas tillgänglig för granskning, varder, på sätt vid lagens stiftande otvivelaktigt avsetts och jämväl av övriga bestämmelser angående röstlängd får anses följa, betraktad såsom en offentlig handling, vilken bör vara för en var tillgänglig. Med hänsyn till ifrågavarande längds betydelse synes det vara av vikt, att vallagens bestämmelser varda förtydligade i angivna syfte. Utskottet, som det icke tillkommer att i sådant avseende väcka förslag, har velat på sätt sålunda skett fästa uppmärksamheten å förhållandet.

Utöver vad sålunda anförts har granskningen av justitieombudsmannens ämbetsförvaltning icke givit utskottet anledning till särskild erinran eller anmärkning, vilket utskottet härmed för riksdagen

anmäler.

Stockholm den 8 juni 1914.

På lagutskottets vägnar:

ALBERT PETERSSON.

Reservationer

dels av herrar *Lindhagen* och *Persson* i Norrköping, som i fråga om utskottets erinran beträffande röstlängderna ansett att lagutskottet tillika bort besluta att bringa vad sålunda anmärkts till konstitutionsutskottets kännedom i enlighet med ett därom i lagutskottet framställt yrkande, som vid omröstning samlade 6 röster mot 9, som voro för avslag å detta yrkande.

dels av herrar *Schotte* och *Olsson* i See;

dels ock av herrar *Lindhagen* och *Persson* i Norrköping, vilka anfört följande:

Enligt regeringsformen har justitieombudsmannen till uppgift att efter den instruktion riksdagen för honom utfärdat, hava tillsyn över lagarnas efterlevnad av domare och ämbetsmän samt att vid vederbörande domstolar tilltala dem, som uti sina ämbetens utövning av våld, mannamån eller annan orsak någon olaglighet begått eller underlåtit att behörigen fullgöra sina ämbetsplikter. Det utsåges uttryckligen, att han härvid handlar såsom riksdagens ombud och att till ombudsman skall förordnas en för lagkunskap och utmärkt redlighet känd man.

Enligt den av riksdagen för ombudsmannen antagna instruktionen bör han förnämligast anmärka och beivra sådana av domare, ämbets- och tjänstemän begångna fel, som synes honom antingen härröra från egennyttja, vrångvisa, våld eller grov försumlighet eller bereda en allmän osäkerhet för medborgares rättigheter. Instruktionen innehåller vidare föreskrifter därom, att ombudsmannen åligger att hos riksdagen i händelse av behov framställa angelägenheten av en fullständigare lagstiftning eller en till enhet och sammanhang i lagskipningen verkande förklaring av gällande lag eller författning. Han äger ock hos Kungl. Maj:t göra anmälan, när han förmärker någon anstalt nödig till befrämjande av rikets bästa och vältrevnad i ärenden rörande allmänna hushållningen eller eljes av allmän beskaffenhet.

Bakom denna institution ligger sålunda en stor tanke. Men denna storvulenhet har knappast följt lagstiftaren i institutionens organisation för dess ändamål. En påfallande skillnad i förtänksamhet föreligger i detta avseende mellan denna svenska institution och det gamla romerska folktribunatet, vars uppgifter i vissa delar påminna om justitieombudsmannens uppdrag. Det skall visserligen icke förnekas, att ämbetet haft sin betydelse såsom en hotelse mot flagranta överträdelser av ämbetsmannaplikten

och en utväg för var och en att få rättshjälp mot sådana överträdelser. När det emellertid gäller utslag av en allmänt omfattad byråkratisk anda och ett partitagande i ämbetsutövningen till förmån för personliga politiska åsikter och sympatier, då har ämbetets ingripande varit i lyckligaste fall nyckfullt, merendels framträtt tämligen matt och vanmäktigt och ofta alldeles uteblivit. Särskilt gäller detta ingripandet mot ämbetsåtgärder, som bereda en allmän osäkerhet för medborgerliga rättigheter.

Anledningarna därtill äro till en början justieombudsmannens vanskliga anställning. Valet sker för varje år och genom valmän, som till hälften utses av vardera kammaren. Dessa valmän representera mycket olika uppfattningar just inom de områden, där ämbetet skall hava sin verksamhet. Första kammaren kan på grund av sin organisation icke vara någon naturlig väktare för de folkliga åskådningssätten och de medborgerliga rättigheterna utan är tvärtom i själva verket en representation för de byråkratiska riktningar, som ämbetet är satt att bekämpa. Om ämbetet med kraft går fram för denna sin uppgift, äventyrar innehavaren med visshet, att varje år få ett misstroendevotum vid valet, ja, kanske även bliva genom en slumpvis tillkommen majoritet avsatt. Detta är icke någon grundval, ägnad att uppbära och möjliggöra den självständighet och fasthet, som ifrågakommande ämbete framförallt fordrar av sin innehavare.

Men även från en annan sida hotas och bemästras ämbetet av just det, som skulle stå under ämbetets uppsikt. Det är ytterst domstolarna, som genom sina utslag i de väckta åtalerna sitta till doms över befogenheten och riktigheten av ombudsmannens uppfattning. Visserligen får man antaga att domarne i känslan av sin viktiga uppgift äro vida mera benägna än exempelvis polismyndigheter att undertrycka sina ofta oundvikliga byråkratiska tänkesätt och politiska lidelser, men de kunna i alla fall, åtminstone särdeles ofta, icke fullt frigöra sig från dem i sin ämbetsutövning. Ett bevis därpå är den mildhet, varmed domstolarne pläga bedöma åtal mot ämbetsmän för intrång i de medborgerliga rättigheterna. Såsom en utredning, åberopad för några år sedan i riksdagen utvisar, stannar det vanligtvis vid böter högst 25 kronor eller vid en förklaring att förfarandet visserligen varit felaktigt, men dock ej av beskaffenhet att föranleda ansvar. Mången gång blir det vid ett fullständigt frikännande under frikostig tillämpning av förmenandet att utövändet av den medborgerliga rättigheten varit förargelseväckande enligt II kap. 15 § strafflagen. Det följer härav, att ombudsmannen för att ej äventyra ämbetets anseende, såsom det kallas, anser sig tvungen att eftersinna icke så mycket, hur han själv ser saken utan hur han tror att domarne-ämbetsmännen möjligen

skola betrakta den enligt det åskådningssätt, som är förhärskande i ämbetsmannakretsar. Ombudsmannen kan med andra ord, såsom han ofta själv tillkännagiver, icke äventyra för mycket att hans åtal bliva av domstolarna ogillade. Även av denna grund utebliver således den väckelse, som borde hava ägt rum för att ej nu tala om de fall då så sker därför att ombudsmannen, som vanligen själv tages ur ämbetsmannakretsar, mången gång till sitt nya ämbete medför något av uppfattningarna bland de senare.

Med allt detta sammanhänger en påtaglig obenägenhet hos ämbetet att giva skäl för sitt avböjande av ett påkallat ingripande, även uti principiella frågor av stor vikt. Likaledes kan anmärkas att ombudsmannen oftast avvaktar angivelser och mera sällan av eget initiativ ingriper på grund av förhållanden, som annorledes kommit till allmänhetens kännedom.

En omständighet som också är ägnad att minska ämbetets betydelse är det äventyr av reconventionsansvar, som är förenat med en anmälan hos ombudsmannen. Angivaren kan åtalas av den angivne ämbetsmannen och då är det såsom erfarenheten stundom visar ingalunda lika säkert att den sålunda åtalade blir lika mildt bedömd som en åtalad ämbetsman.

Dessa inledande betraktelser hava tillkommit både för att fästa uppmärksamheten på de brister, som vidlåda justitieombudsmannainstitutionen och särskilt för att betona, hurusom de erinringar, som nedan skola göras med anledning av ämbetets förvaltning innevarande år, mindre riktar sig mot ombudsmannens person än mot hans ämbetes beskaffenhet.

Enligt *nummer 108 i ämbetsdiariet* har en angivelse skett mot pastor John Westin i Gudmundrå för att han utan att ens rådfråga föräldrarna beordrat sina konfirmationsbarn samt barnen i folk- och småskolorna i närheten att jämte honom den 2 mars 1914 uppvakta Sven Hedin vid Frånö järnvägsstation och ägna honom en hyllning, därvid denne senare tillika till barnen skulle hållit ett »krigsgalet» tal.

I förklaringen erinrade Westin, att han efter samråd med skolrådets ordförande och en skolrådsledamot tagit initiativ till, att skolbarnen sedan lektionens slut genom deras lärare ledsagades till stationen men »fullkomligt frivilligt». Själv hade han omedelbart uppmanat nattvardsbarnen att också infinna sig vid stationen, men med betonande att det vore en fullkomligt frivillig sak. Under tågets uppehåll på stationen hade Westin, efter det ungdomen sjungit Vårt Land och andra sånger, å ungdomens vägnar tackat Hedin för vad han gjort såsom forskningsresande och författare av ungdomsböcker, betonat att hyllningen ej haft politisk karaktär och höjt ett leve för Hedin. Hedin hade härefter tackat och riktat några

allmänna förmaningar till ungdomen. Något krigsgalet tal hörde Westin ej, utan Hedin hade endast vid punkten om fosterlandskärleken yttrat att de unga måste vara villiga att värna om fosterlandets frihet och självständighet, så att det ej för vårt land ginge som för Turkiet. Efteråt höjdes ett leve för fosterlandet och sjöngs ett par sånger.

Angivaren genmälde i påminnelser, att hyllningen avsåg uppenbarligen Hedin såsom agitator på resor i landet för att få större militärbördor. Barnen hade använts till en för många föräldrar motbjudande hyllning. En del barn kommo hem gråtande och frågade föräldrarna »om det skulle bli krig nu», ty det hade Hedin sagt. — Vid påminnelsen var fogad avskrift av en skrivelse från ett stort antal föräldrar till Gudmundrå skolråd, däri de protesterat mot Westins förfarande.

Justitieombudsmannen har sedan, med avseende å vad i förklaringen anförts, funnit angivelsen ej föranleda någon åtgärd.

Det har varit pastorsadjunkten Westins fulla rättighet att vid ifrågasvarande tillfälle giva sina personliga känslor tillkänna. Men han kan svårigen anses varit berättigad att utan föräldrarnas samtycke använda de under hans ämbetsvärd ställda barnen till en demonstration, som under de förhandenvarande omständigheterna ej kan betecknas annat än som i hög grad politisk. Säkerligen hade Westin också anledning antaga, att detta skedde mot en stor del föräldrars önskan. Om någon frivillighet från barnens sida kan så mycket mindre vara fråga, som de flesta av dem åtminstone varit i den ålder, att även lagen fränkänner dem förmåga att fritt bedöma sina handlingar. Det synes oss sålunda, att justitieombudsmannen bort vidtaga någon åtgärd med anledning av denna angivelse eller åtminstone uttalat sig klandrande mot det angivna förfarandet.

Enligt *nr 207 i diariet* har hos ombudsmannen till vederbörlig åtgärd angivits, att vice pastor i Indal, Edvin Axelsson, strax efter högmässogudstjänstens slut i Indals kyrka den 25 mars 1914 nedrivit två av arbetarepartiets valaffischer och senare på dagen strax före början av ett utav arbetarepartiet anordnat valmöte ånyo nedrivit en sådan valaffisch. Åtgärderna hade mötts av starka protester och åstadkommit mycken förgelse bland olika tänkande samt väckt ogillande även från andra håll. Denna angivelseskrift, som närmare utvecklar skälen till angivelsen, har justitieombudsmannen ej ens utställt till förklaring samt funnit icke till någon åtgärd föranleda.

Uti 9 § i lagen om straff för ämbetsbrott av präst den 8 mars 1889 stadgas straff för präst, som genom någon sin gärning åstadkommit uppen-

bar förargelse, utan att brott är begånget, varå straff enligt allmän strafflag eller särskild författning bör följa. Det synes oss, att justitieombudsmannen med stöd av detta lagrum bort ägna större uppmärksamhet åt angivelsen än som skett.

Enligt nr 225 i diariet har hos ombudsmannen hemställts bland annat att ombudsmannen ville taga i övervägande polismyndighetens i huvudstaden förfarande, såväl att på förfrågan under hand i arbetaredemonstrationen den 1 maj förbjuda förandet av fanor, på vilka stod »leve republiken» eller »republik» samt att försälja eller bära ett så kallat republikmärke, varav ett exemplar bifogades, som ock att anhålla demonstrant, som burit sådant märke, och slita bort det från rocken. Uti angivelse-skriften, som närmare utvecklar ämnet, omnämndes ock att i spetsen för tåget i alla fall oförkränkt burits en fana med det socialdemokratiska programmets inskription: författningsrevision, som genomför ett republikanskt och demokratiskt styrelsesätt. Det erinrades jämväl bland annat, att ombudsmannen åtalat polismyndigheten i Helsingborg för det denne under en 1:sta maj-demonstration beslagtagit en fana med påskrift »bort med första kammaren». (Åtalet lärer bifallits av underrätten, enhälligt ogillats av hovrätten och nu vila hos Kungl. Maj:t.)

I anledning av denna framställning infordrades av ombudsmannen resolutionerna rörande demonstrationen. Därav inhämtas *dels* att såsom villkor av polismästaren föreskrivits bland annat att »fanor och standar, som kunna väcka allmän förargelse eller som eljest innehålla mot lag stridande inskrift eller framställning få icke bäras eller utställas vare sig i demonstrationståget eller under talen», *dels*, sedan till överståthållare-ämbetets kännedom kommit att 20,000 märken av papp, försedda med nål att fästa märket å klädesplagg samt med inskrift »leve republiken», blivit tillverkade och levererade till »Frams» förlag, såsom ytterligare villkor föreskrivits att dylika märken eller andra märken med inskrift, som kan väcka allmän förargelse eller eljest är mot lag stridande icke må av deltagare i tåget öppet bäras. Härefter fann ombudsmannen utan att ens infordra någon förklaring framställningen ej föranleda någon åtgärd.

Det är icke stridande mot lag att uttala önskningsar om ändringar i regeringsmaktens organisation likaväl som i fråga om de grundlagsbestämmelser, som instifta första och andra kammaren. Icke håller är det förargelseväckande enligt lagens bemärkelse mera än demonstrationen själv att i demonstrationen föra symboler utan kränkande tillmälen för de samhälleliga åsikter, som genom demonstrationen representeras. Allraminst

är det förbjudet i någon lag att bära sådana märken, som ovan sägs. Denna sak har således en dubbel betydelse. Det gäller frågan, huruvida demonstrationsrätten existerar i vårt land eller om polismyndigheten har befogenhet att begränsa den hur som helst efter sitt godtycke. Vidare gäller det frågan, huruvida en sådan föreskrift av polisen, i strid mot lag, berättigar den att på sätt som här skett anhålla en bärare av ifrågavarande märke, som dock tolererats av många andra polismyndigheter, samt lösslita det från rocken. Vi finna således att ombudsmannen bort ägna denna sak en allvarlig uppmärksamhet.
